

Seçkin SARPKAYA *

SAMED BEHRENGİ’NİN ESERLERİNDE ÇOCUK**

Öz

Samed Behrengî, İran Türk çocuk edebiyatının önde gelen isimlerinden biridir. Eserlerini Farsça yazmak zorunda kalan Behrengî'nin pek çok çalışması dilimize çevrilmiştir. Behrengî iyi bir masal yazarı ve derlemecisidir. Yazarlığının yanında öğretmenlik ve gazetecilik de yapan Behrengî, özellikle Azerbaycan folkloru üzerine derlemeleri ve çalışmalarıyla Türk kültürü için önemli hizmetler gerçekleştirmiştir. Behrengî'nin Türkçeye çevrilen ve çocuklara yönelik masalları ve masal tarzındaki hikâyeleri, çocukluğa ve çocuk gelişimine dair birçok düşünce ve ileti içermektedir. Behrengî, yazdıklarıyla çocukların kazanması gereken çeşitli özellikler ve kabiliyetlere dair düşüncelerini işlemiştir. Bu makalede Behrengî'nin masal ve hikâyelerindeki çocuk teması incelenecektir. İlk olarak çeşitli kaynaklardan hareketle Samed Behrengî'nin hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi verilecek, bunu takiben masal türünün işlev özelliklerine kısaca değinilecektir. Daha sonra Behrengî'nin eserlerinde anne, baba ve çocuk tipleri incelenecek ve yazarın aileyle ilgili düşüncelerine yer verilecektir. Bu inceleme yapılırken ebeveynlerin ve çocuğun ailedeki konumuna göre değerlendirmeler yapılacaktır. Sonuç olarak Behrengî'nin masal ve hikâyelerinde aile

* Öğretim Görevlisi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, seckin.sarpkaya@ege.edu.tr.

**Bu çalışma 25-26 Mart 2016 tarihlerinde Edirne Trakya Üniversitesinde yapılan Halk Kültüründe Aile Uluslararası Sempozyumu'nda sunulan “Samed Behrengî'nin Masal ve Hikâyelerinde Aile İçindeki Konumuyla Çocuk ve Çocuğun Kişisel Gelişimine Dair İletiler” başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir. Bildirinin özeti basılmıştır. Bildiri tam metni basılmamıştır.

ve çocuk düşüncesinin genel yapısı ve çocuklara yönelik iletiler tespit ve tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Samed Behrengî, masal, hikâye, aile, çocuk.

CHILD IN THE PRODUCTS OF SAMED BEHRENGÎ

Abstract

Samed Behrengî is one of the prominent names of Iran children's literature and many of his work were also translated to Turkish. Behrengî is also a good storyteller and a collector. He worked as a teacher and a journalist and also made important services for Turkish folklore with his collections and studies over Azerbaijani folklore. Both Behrengî's tales for children and his stories similiar to tales which were translated to Turkish includes child concept and thoughts and messages about child development. Behrengî handled various attributes and talents that children should develop in his writings. In this study, child theme in Behrengî's tales and stories will be examined. First, information about Samed Behrengî's live and literary personality will be given, based on various sources, and features of tales will be mentioned. Then, mother, father and child types in Behrengî's works will be examined and his thoughts about family will be given place. This examination will be done according to the position of parents and child in the family. As conclusion, general structure of family and child in Behrengî's tales and stories and messages towards children will be determined and analyzed.

Keywords: Samad Behrangi, folk tale, story, family, child.

Giriş

İran çocuk edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Samed Behrengî, İran'da yaşayan Türklerin hem halk edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalarla hem de yazılı edebiyatı alanındaki üretimleriyle önde gelen, tanınmış yazarlarındanır.

Yaklaşık 30 yıl süren kısa yaşamı boyunca çeşitli eserler veren Behrengî öğretmenliğin yanı sıra Azerbaycan halk edebiyatı ürünlerini derlemiş ve bu zengin malzemeyi de hem akademik anlamda hem de sanatsal çalışmalarında kullanmıştır.

Behrengî'nin eserlerinde çocuk ve çocuk gelişimi önemli yer tutmaktadır. Behrengî çocuğu hem ailenin bir parçası olarak hem de bir birey olarak ele alıp eserlerini çocuğun doğru bir şekilde yetişmesi amacıyla şekillendirmiştir.

Bu makalede Behrengî'nin masal ve hikâyelerinde çocuk teması incelenecektir. İlk olarak Behrengî'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkında kısaca bilgi verilip onun eserlerini yazarken faydalandığı kaynaklarla aile ve çocuk kavramlarıyla ilgili düşüncelerine değinilecektir. Bunu takiben masal türünün işlev özelliğinden ve masalların çocuk gelişimi için öneminden bahsedilecektir. Daha sonra Behrengî'nin eserlerinde bütüncül olarak aile ele alınıp aile içinde anne, baba ve çocuğun özellikleri ve nasıl tipleştiği ele alınacaktır. Bu kısımda çocuğun aile içindeki konumu, anne ve baba ile ilişkisi, bu bilgilerden hareketle ideal anne, baba ve çocuğa dair bilgi ele alınacaktır. Sonuç olarak Behrengî'nin eserlerindeki çocuk gelişimine yönelik iletiler, tespit ve tahlil edilecektir.

Samed Behrengî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği

1938'de İran'ın Tebriz şehrinin Çerendab mahallesinde yoksul bir ailenin oğlu olarak doğan Samed Behrengî, çağdaş Azerbaycan, Türk ve Fars yazınının özellikle çocuk edebiyatı alanında en önemli isimlerinden biridir. Asıl mesleği öğretmenlik olan Behrengî hikâye ve masal yazarı, derlemeci, araştırmacı ve mütercimdir. İlkokulu bitirdikten sonra Debîristân-i Terbiyet ve Dânişserâ-yi Âlî" adlı öğretmen okullarında okumuştur. On yıl boyunca Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde, Mamkan, Gogan ve Ahircan gibi köy okullarında öğretmenlik yapmıştır. Öğretmenlik yaptığı dönemde Tebriz Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde gece derslerine katılmıştır. Aynı yıllarda Azerbaycan halk edebiyatına yönelmiş, sözlü kültürden masallar, bilmeceler ve daha birçok halk bilgisi ürünü derlemiş ve bunları yayınlamıştır. Azerbaycan folkloru ve İran'ın eğitim sistemi üzerinde çalışmış ve sorunları tespit edip bu sorunlara çözümler önermiştir. Çeşitli takma adlar ile gazete ve dergilerde yazmış, gazete çıkarmayı da denemiştir. Hikâye ve masallarında genellikle muhtaç, fakir köy çocuklarını ele almış, onların hayatlarından kesitler sunmuş ve özgürlük, cahil ebeveynlere, yönetici kesimlere ve hâkim rejime karşı itiraz duygusu gibi düşüncelere yer vermiştir. Eserleriyle ünü bütün dünyaya yayılmıştır. Özellikle "Balaca Gara Balıg (Küçük Kara Balık)" adlı eserinin yurt dışında aldığı ödüllerle adı Avrupa başta olmak üzere pek çok farklı ülkede duyulmuştur. Hikâyelerindeki siyasî tutumu ve genel siyasî görüşü dolayısıyla dönemin rejimi tarafından sıkı bir sansüre maruz kalmıştır. 1968 yılında Humarlı yakınlarında, Aras Nehri'nde nedeni açıklanamayan bir şekilde boğulduğu bilinmektedir (Baştuğ, 2001: 206; Kafkasyalı, 2010: 246-247; Kanar, 2002: 4).

Samed Behrengî kısa hayatına rağmen üretken bir yazar olmuştur. Öğretmenlik yapması ve bölgeyi dolaşması, onun halk kültürünü ve halk bilgisi ürünlerini yakından tanınmasını sağlamıştır. Azerbaycan halkının yoksul kesiminin hayatını, o kesimin içinden gelen biri olarak iyi tanıyıp eserlerinde aktarmıştır. Behrengî'nin yaşamı onun eserlerindeki aile ve çocuk temaları üzerinde etkili olmuştur. O yoksul bir ailenin çocuğu olarak etrafında bununla ilgili birçok örneğe sahip olmuştur. Behrengî, kendisi gibi yoksul çocukların hem bireysel anlamda gelişmesinin hem de toplumsal anlamda hayatın zorluklarına hazır olmasının halk bilgisi ürünlerinden ve bu ürünlerden çıkarılacak derslerin yaşadıkları zamana uygulanmasından geçtiğini bilmekteydi.

Behrengî'nin sanatı ve edebî kişiliği onun eserlerindeki sembollerin, alegorilerin ve iletilerin çözümlenmesi için çok önemlidir. Behrengî, "Ulduz Kız'ın Konuşan Bebeği" ve "Ulduz Kız'ın Kargaları" adlı eserlerinde karakterlerin ağızından hikâyelerini kime yazdığını dile getirir. Ulduz Kız'ın Kargaları'nda Ulduz, Behrengî'den Behreng Bey diye bahseder ve ona hikâyesini anlatabilmesi için iki şart koştuğunu söyler. Bunlardan biri hikâyelerini yalnızca çocuklara anlatmasıdır. Çünkü büyüklerin kafası çok karışıktır ve öyküyü anlamaz, ondan tat alamazlar. Diğer şart ise hikâyeyi yoksul çocuklara veya şımarık olmayan çocuklara yazmasıdır (Behrengî, 2015: 9). Ulduz Kız'ın Konuşan Bebeği'nde de Konuşan Bebek kendini beğenmiş ve şımarık çocukların, özellikle de yoksul çocuklara aldırmanın hikâyeyi okumaya hakkı olmadığını belirtmiştir ve kötü çocukların sadece düşüncelerini düzelttikten sonra okumalarını istemiştir (Behrengî, 2014: 11).

Behrengî, hikâye ve masallarını yoksul, zor durumdaki çocuklar için yazmıştır. Kendisi de onlardan biri olduğundan bu çocukların, hayatın zorluklarına karşı çeşitli çözümlere, yol haritalarına ihtiyaçlar duyduklarının farkındadır. Muhsine Helimoğlu Yavuz, Behrengî'nin Deli Dumrul'una yazdığı Sunuş kısmında şunları belirtir: “Behrengî çocuklar için yazdığı kitaplarla çocukların içinde yaşadıkları toplumun sorunlarına ve gerçeklerine yabancı kalmamalarını, duyarlı olmalarını amaçlamış, içinde yaşadıkları toplumsal sorunları doğru algılayıp, altında ezilmeden ve ödün vermeden mücadele edip çözüm yolları üretmenin gerekliliğini göstermiş. Behrengî çocuk öykülerinin ve halk masallarının “çocukları uyutmak”, onları yalnızca yapay mutlu olaylar ve sonlarla avutmak için yaratılmadığının bilincindedir. Eserlerini hep bireyi iyiden, doğrudan, emekten yana yönlendirmek için kaleme alır.” (Behrengî, 2014a: 8-9). Behrengî, sansür sebebiyle semboller ve alegorileri kullanarak çocukların yaşantısını anlatırken yetişkinlerin hayatını da ele alıp onlara da seslenir. Ezop tarzı yazdığı eserlerinde kullandığı figürlerle özgürlük ve bilinmeyenin çözülmesi konularına eğilip insanlığın bilme ve öğrenme çabasıyla, birlik ve beraberlik unsurlarının gücüne değinir. Ona göre çocuk hikâyesi yazarken çocukların hayal dünyası ile yetişkinlerin gerçek dünyası arasında gerçeklerle örülmüş bir köprü kurulmalı ve çocuklar hayatın zorluklarını da bilmelidir (Kurtulan, 1989: 55-58). Behrengî masal tarzında hikâyeler yazmıştır ve böylelikle masalın örtük ve sembolik anlatım tarzından faydalanıp söylemek istediklerini, bahsetmek istediği gerçekleri örtülü bir şekilde estetik bir formda iletme imkânı bulmuştur. Onun kahramanları, mevcut olumsuzluklarla çatışma hâlinindedir ve farklı bir hayat tarzına yönelirler. Behrengî için cesaret önemlidir ve yeniliğe açık olmak gereklidir (Ertan, 2011). Behrengî, çocukların aktif olması taraftarıdır. Yerinde duran, şartlarını kabul eden, belli başlı kalıplara göre yaşayıp bu kalıpları devam ettiren edilgen bir çocuk tipi yerine hareket hâlinde, araştıran, öğrenen, nedenleri ve sebepleri sorgulayan ve değiştirme çabasında olan bir çocuk tipini tercih eder. Ona göre çocuk kendisini geliştirirken aile yapısını ve toplum yapısını da şekillendirip geliştirmelidir. Çocuğun değişmesi aileyi, ailenin değişmesi de toplumsal düzeni ve mevcut bozuklukları düzelterektir. Behrengî'nin eserlerinde, kendi hayatından izler de vardır. Yukarıda da kısaca belirtildiği gibi pek çok eserinde kendi hayatından kesitlere yer veren Behrengî, bu kesitlerin örnek olmasını amaçlamıştır.

İldeniz Kurtulan'ın verdiği bilgiye göre “Püsküllü Deve” hikâyesini okul arkadaşı Latif'in başına gelenlerden esinlenerek yazmıştır. Aynı şekilde “Bir Şeftali Bin Şeftali” de Polat adlı bir arkadaşıyla birlikte başından geçenlerle ilgilidir. Ulduz ise çocukluk aşkıdır ve Ulduz'la ilgili hikâyelerini ondan esinlenerek yazmıştır ve muhtemelen Yaşar da kendisidir. Hikâyedeki bez bebeği, ona kendisi yapmıştır. Samed Behrengî'nin kargayı bir motif olarak kullanmasının ardında yatan sebep dönemin hükümdarı Rıza Şah'ın kargalara karşı duyduğu antipatidir (Kurtulan, 1989: 35-37, 47).

Behrengî'nin sanatının temel beslenme kaynağı içinde yaşayıp büyüdüğü halkın kültürüdür. Samed Behrengî, eserlerinde Azerbaycan ve İran Türklerinin halk bilgisi ürünlerine yer vermiş, kendi yazdığı hikâyelerde de bu birikimden faydalanmıştır. İncelediği ve derlediği halk bilgisi ürünlerini de masal ve hikâye türü eserlerinde kendisine kaynak olarak kullanmıştır.

Behrengî'nin halk bilgisiyle ilgili olarak “Folklor ve Zeban-e Azerbaycan (Azerbaycan Folkloru ve Dili)” kitabı ünlüdür. Ayrıca “Azerbaycan Masalları I”i

Behruz Degani ile birlikte yayımlamıştır (Kurtulan, 1989: 54). Bunların haricinde de Azerbaycan halk bilgisine yönelik çalışmaları ve İran eğitim sistemiyle ilgili çalışmaları mevcuttur (Kantar, 2002: 4). Behrengî hikâye/masallarında gelenekten yararlanmasını bilen ve bunları işleyip kurgulayacak bilgi birikime sahip bir yazarlık gücüne sahiptir (Kodal Gözütok, 2008: 49). Onun halk bilgisi ürünleriyle ilgili düşünceleri bu ürünlerin nasıl kullanılması gerektiğine yöneliktir. Ona göre halk kültüründeki birikim, geçmişteki insanların tecrübelerinin bugüne uyarlanması ve bugünün sorunlarının çözümleri için neler yapabileceğiyle ilgilidir. Deli Dumrul'la ilgili düşüncelerinde destanların geçmişteki insanların bilgi seviyeleri ve anlayışlarının gelişme düzeyini öğrenmek ve insanların gelecekte yapabilecekleriyle ilgili tahminler yapabilmek için okunması gerektiğini dile getirir (Behrengî, 2014a: 17). İran'ın eğitim sorunlarıyla ilgili düşüncelerinde de çocukların okuma kitaplarına dâhil edilecek hikâyelerin kaynağının Azerbaycan folkloru olması, ilkökul ders kitaplarında halk ağzındaki masalların, orta ve lise ders kitaplarında ise Dede Korkut ve Köroğlu Destanları'nın kullanılması gerektiğini belirtir (Kurtulan, 1989: 61).

Behrengî'nin hikâyeleri çocuk gelişimine yönelik iletiler açısından masal türünün temel niteliklerine uygundur. Serhat Akçay ve Bayram Baş tarafından yapılan bir araştırmaya göre Behrengî'nin hikâyelerinde eğitsel iletiler olarak kişisel gelişimi, toplumsal gelişimi, dinî gelişimi, evrensel gelişimi ve ulusal gelişimi destekleyen iletiler ile eğitsel olmayan iletiler mevcuttur. Toplam 173 eğitsel ileti arasında 140 tanesi kişisel gelişimi destekleyen iletilerdir ve bunların en çok vurgu yaptığı ileti tedbirli olmaktır. Bunların yanında kararlı olmak, hakka saygı göstermek, sevgiye değer vermek, doğru iletişim kurmak, fedakâr olmak ve korkusuz olmak iletileri de yoğun bir şekilde mevcuttur. Toplumsal gelişimle ilgili iletilerde birlik ve beraberlik sağlamak ile toplumsal eşitlik iletileri mevcuttur. Dini gelişimi destekleyen iletiler de günah işlemek, batıl inançlara kapılmamak, helal-haram bilmek, şükretmek ve dua etmektir. Ulusal gelişimi destekleyen iletilerde vatansever olmak varken evrensel iletilerde barış içinde yaşama vurgusu mevcuttur (Akçay ve Baş, 2015: 77-90).

Masal türünün belli başlı özellikleri arasında onun işlevsel nitelikleri de yer alır. Masalın anlatıcı, yapı ve konu özelliklerinin yanında işlevsel bir amacı da vardır. Behrengî masallar üzerine çalışmıştır ve gelenekten gelen bu yapıyı bilmektedir. Masallarında ve masal formunda yazdığı hikâyelerinde de bu işlev özellikleri mevcuttur.

Genel anlamda baktığımızda halk bilgisi ürünlerinin eğlenme ve eğlendirme, toplumsal kurum ve törenlere destek, eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması ile toplumsal ve kişisel baskıdan kurtulma işlevleri mevcuttur (Bascom, 2010: 71-86). Bu dört temel işlevin yanında özellikle Marksist yaklaşımdaki araştırmacılara göre protesto işlevi de vardır. Bu işlev dördüncü maddeye benzer fakat temelde zengin-fakir, yönetici-yönetilen gibi sınıf mücadelesinin halk bilgisi ürününe yansımalarıdır ve bu tür çatışmalar ve alt sınıftan kişilerin yaşadıkları haksızlıklar ifade edilir (Ekici, 2011: 125-126).

Bir halk bilgisi ürünü olan ve işlev yönü ağır basan masallarda kötülük ceza ile, iyilik ödül ile karşılık bulur. Zalimler yerilirken, âdil olanlar övülür. Üvey annenin yaptığı eziyetler ve aile bireylerinin dayanışma içinde olması gibi birçok sosyal mesele de masalda vardır. Masalın merkezinde insan bulunur, olaylar insanın çevresinde

gelişir, masalın anlamı ve masaldan çıkarılan ders hayatın gerçeğiyle ilgilidir ve bir ders kitabı gibi didaktik bir şekilde değil, sembolik bir anlatım mevcuttur (Fedakar, 2011: XI).

Masallar, çocuklara son derece basit bir şekilde gözle görülebilen, takip edilebilen, somut bir formda kişisel ve sosyal hayattan bilgi modelleri verir (Buch, 2003: 308). Masalları değerli kılan asıl şey, çocukların ruhunu onlara iyi örnekler sunarak şekillendirme ve onları inandıkları yolda güçlükleri yenecek karakter sahibi birer birey yapma özelliğidir (Güney, 1966: 10). Masallar etik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik iletileriyle çocuklara yol gösterir. Masal kahramanlarının yaşadıkları sorunlarla gerçek yaşam arasında benzerlik kurulabilir. Masallar, toplumu eğiten temel öğelerdendir. Masallarda iyiler daima kazanır ve masal türü anlatılarda hayata karşı savunmada olmanın önemi ve yaşamın zorluklarla dolu olmasına rağmen sonunda kurtuluşa ulaşılabileceği düşüncesi vardır (Helimoğlu Yavuz, 2013: 4, 27-38, 379). Masal metinlerinde namus, çalışkanlık, öğüt dinlemek, doğa sevgisi, güzel huy terbiyesi (kurnaz veya açgözlü olmama) ve iyilik yapmak/iyi niyetli olmak gibi birçok değer aktarılır (Ekici, 2015: 211-230). Ünlü fantastik edebiyat yazarı Neil Gaiman'ın, bir diğer ünlü fantastik edebiyat yazarı Gilbert Keith Chesterton'ın "*Peri masalları, çocuklara, ejderhaların var olduğunu öğretmez. Çocuklar ejderhaların var olduğunu zaten bilirler. Peri masalları, ejderhaların öldürülebildiğini öğretir.*" cümlesine gönderme yaparak bu durumu şöyle özetler: "*Peri masalları, gerçekten fazlasıdır. Ejderhaların var olduklarını anlattıkları için değil, onların da alt edilebileceklerini anlattıkları için.*" (Gaiman, 2002: 1).

Samed Behrengî masalların tüm bu özelliklerinin farkındadır. O, çocuklara iletilecek mesajların masalla veya masal formunda hikâyelerle aktarılabilceğini, bir ders kitabı gibi didaktik yaklaşımların sonuç vermeyeceğini bilen bir yazardır. Bu sebeple masallardaki kahramanlardan ve değer yargılarından faydalanmıştır.

Samed Behrengî'nin Masal ve Hikâyelerinde Aile ve Çocuk

Samed Behrengî, eserlerinde aile ve çocuk kavramını belli başlı tiplendirmeler üzerinden oluşturmuştur. Onun eserlerinde ebeveynler ve çocuk, belli özellikler sergiler. Çocuk tek başına konumlandırılmaz, bazen aileyle, bazı durumlarda da diğer çocuklarla ilişki içinde konumlanır. Bu nedenle burada önce ebeveynler, daha sonra çocuk kavramı ele alınacaktır.¹

Behrengî'nin masal ve hikâyelerinde aile, idealize edilen bir kurumdur. Ailenin birlik ve beraberliği, huzur içinde yaşaması önemlidir. Yukarıda da kısaca belirtildiği üzere aile bir arada ve sevgi, saygı sınırları içerisinde olmalıdır.

Pek çok kültürün masallarında belirgin yer tutan üvey anne tipi, Behrengî'nin eserlerinde de görülmektedir. Behrengî'nin masal ve hikâyelerinde üvey anne cahildir, çocuğa eziyet eder, fırsat bulursa onu döver, çocuğu korkutur, onu yaptığı en ufak bir şeyde bile onu yaptığına pişman eder. Çocuğa belli başlı kurallar koyar ve bunları herhangi bir mantık çerçevesinde sunmaz, bir açıklama yapmaz. Ona göre

¹ Bu kısımda incelenen eserler, çalışmanın sonunda tablo hâlinde belirtilmiştir. Eserlerin adları için kısaltmalar kullanılmıştır ve bu kısaltmalar çalışmanın sonundaki "Tablo 1" adlı tabloda gösterilmiştir (Örnek olarak Küçük Kara Balık için KKB). Atıflarda ise kitap kısaltması ve sayfa numarası gösterilmiştir (Örnek olarak KKB: 3). Tablodaki eserler, elimizdeki kitap isimlerine göre alfabetik yerleştirilmiştir. Çalışmada Behrengî'nin Türkçeye çevrilen eserleri ele alınmıştır.

çocuk sofrada kendi yemeğini alamaz, büyükler ona yemek verir; öğle vakti yemek yediği zaman hemen uyumalıdır. Bu kuralların herhangi bir neden-sonuç ilişkisine değinmez. Sürekli bağırır ve emreder. Batıl inançlara sahiptir. Temiz kalpli değildir ve her şeyi kendisi için ister. Çocuğu sürekli kovar, onunla vakit geçirmek istemez ve hatta çocuğu evde istemez. Sıklıkla şiddete başvurur ve çocuğun bir şeyler yaptığından şüphelenir (UKK: 11, 17, 18, 20, 23, 29, 30, 32, 72. KKB: 15, 18, 21, 22, 25, 29, 56).

Behrengî'nin eserlerindeki bir diğer anne tipi de pasif anne tipidir. Bu anne tipi çocuğunu korur, ona sahip çıkar fakat onun kişisel gelişimine katkıda bulunacak bir girişimi yoktur. Çocuğun sorgulamalarına yanıt vermek yerine onu belli bir kalıba sokmaya gayret eder. Bu anne tipi, olumsuz bir görüntüden daha çok pasif bir rol oynar. Sürekli devam eden yapıyı sürdürmek ve çocuğunu da ona göre yetiştirmek ister. Kötü bir durum olduğunda pasif kalıp onu düzeltmek adına hareket etmez. Kendisine biçilen standart rolü oynar ve çocuğun da o kalıplara uymasını bekler. Ona göre çocuk annesine akıl veremez, öğreten annedir fakat bunu yaparken çevrenin baskısı altında hareket eder ve önceden konulmuş kurallara uymaya çalışır ve çocuğundan da bunu ister. Bu tip anne, normal olan davranışları sergilemek adına hatalar da yapabilir. (KKB: 12, 14, 15, 16. BVBY: 14. PÇ: 58, 59).

Behrengî'nin eserlerindeki üçüncü anne tipi ise olumlu, ideal anne tipidir. Bu tip anne, pasif veya aktif olabilir. Buradaki en somut örnek "Ulduz Kız'ın Kargaları"ndaki anne kargadır. O bilgili, görgülü ve fedakârdır, çocuğu için neyin iyi neyin kötü olduğunu bilir. Ona her şeyin sebebini anlatır, özellikle de çocuk için kötü olan şeyleri bir sebep-sonuç ilişkisi içinde açıklar (UKK: 29, 30, 33, 101). Diğer eserlerde de annenin ideal özelliklerine dair göndermeler mevcuttur. Anne çocuğuyla ilgilenir, onu okula götürür, ona harama el sürmemesini, verdiği sözü tutmasını öğütler. Anne fazladan verilen parayı almamaları konusunda çocuklarını tembihler ve onları kötü insanlara karşı korur, çocuğuna ekmeğin, çalışanın hakkı olduğunu öğretir. Bu tip bir annenin ölümü çocuk için büyük bir üzüntü sebebidir (PD: 42. GK: 22, 41. PÇ: 19, 22, 62. MK: 62-64).

Behrengî'nin eserlerindeki baba tiplerinden birincisi, pasif baba tipidir. Pasif baba, çocuğuyla ilgilenmez, çocuğuna sevgi göstermez, cahildir, üvey anne karşısında bir varlık gösteremez. Pasif baba tipi, sadece çalışıp evi geçindirir, çoğuyla ilgilense bile sadece ihtiyaçları yerine getirir ve akılcı, mantıklı yönlendirmeler yapmaz. Bunun yanında pasif baba tipinde çocuğunun olumsuz davranışlarına karşı bir uyarı veya düzeltme ihtiyacı görmez, bu davranışlar kendisine benzediği için destekler. Pasif baba tipi, üvey anneyle ilişki içindeyken de pasif ve kontrolsüz bir tutum sergiler. Pasif baba tipi, çocuğa ceza olarak onu dövebilir. (UKK19, 59. SM: 15, 53. UKKB: 15, 18, 21, 22, 23. BŞBŞ: 20).

Bir diğer baba tipi ise ideal baba tipidir. Baba, çocuklarının gelişmesini önemser. Ailesine sahip çıkar, eşinin sağlığı için endişelenir. İşsiz ve fakir olabilir fakat çocukları için çabalar. Çocuğuyla ilgilenir ve onun sorunlarına yönelip, ona dikkat eder. Onun pasif noktası kaderci olmasıdır. İdeal baba tipinin fakir olmadığı durumlarda çocuğu için para harcaması, onun eğitimiyle de yakından ilgilenmesi söz konusudur (SM: 28, 32. PD: 9, 11, 37, 39, 42, 50. BGK: 7. MK: 62).

Behrengî'nin eserlerinde en yoğun yer tutan tip, çocuk tipidir. Çocuk genelde ideal çocuk tipidir. Bu ideallik, Behrengî'nin eserlerinde vurgulamak istediği ve

okuyucusu olan çocuklara iletmek istediği ideal düşünceyle ilgilidir. Onun eserlerinde çocuk genelde ailesiyle birliktedir, ailenin bir parçasıdır. Ailenin yapısını sorgulamaz, çocuk olarak bulunduğu konumu kabullenir; fakat gelişim sürecinde çocuk sorgulayan bir yapıdadır. Yenilikçidir, arayış içindedir, merak eder, soru sorar ve kalıpların dışına çıkar. Kendi aklını kullanmanın, olayları, olguları ve kavramları kendi mantık süzgecinden geçirerek algılayıp açıklamanın peşindedir. Çocuk eşitlikçidir, korkulara yenilmeden onların üstüne gider. Çocuk günah kavramını sorgular, kimseye kötülük yapmadığı sürece bir şeyin günah olmayacağını düşünür, akıllıdır ve cahil ebeveynlerin karşısında olup onları alt eder. Yaşça küçük olmasına rağmen bilgisi fazladır fakat yine de hayat tecrübesi bakımından daha öğrenmesi gereken şeyler vardır. Büyük hayaller kurar. Çocuk, toplumsal statü farkları ne olursa olsun duygularını, özellikle de aşka dair hissettiklerini dile getirebilir. Çocuk, yanlışlıkları bulunduğu halde çizilen toplumsal sınırlar ve belirlenen roller dışına çıkıp kendi yoluna gidebilir, kendi düşüncelerinden hareketle doğruya ulaşabilir. Ebeveynlerin yaptıkları ufak hataları iyi niyetli bir şekilde örter ve sorunları çözer. Behrengî'nin çizmiş olduğu bu çocuk tipi genelde fakir çocuklardır. Giyinişi de bu duruma uygundur ve temiz, bakımlı zengin çocuklarıyla tam bir zıtlık içinde elbiseleri eskidir ve kendisi de pistir. Zengin çocukları okula giderken o vaktini sokaklarda geçirmek zorunda kalabilir. Hayal gücü, bu tip bir çocuğun hayata tutunabilmesi için en önemli araçtır. Herhangi bir soruna karşı hareket halinde olmalı, pasif kalmamalıdır. Gerektiği durumlarda çalışabilir, hayatta boş yere inat duygusuna kapılmamalıdır, ara bozucu kişilerin sözlerine kapılmamalıdır. Özellikle dostlarına yalan söylememelidir fakat düşmanlara yalan söylemekte bir sakınca yoktur. Bu tip çocuk, temelde ailesine karşı sevgi, saygı duyguları besler; aile kurumuna önem verir fakat bunun daha ideal, olumlu ve özgürlükçü bir şekilde olmasını hayal eder (KKB: 12,14,15,16, 21, 38. UKK: 55, 59, 83, 84. SM: 11, 53. PD: 10, 27, 42, 43. BŞBŞ: 17, 19, 45. PÇ: 13, 28-37, 45-47. MK: 55, 63).

Behrengî'nin eserlerinde aile kurumu önemlidir. Anne ve baba, bilgili olmalı, çocuğu yetiştirmek için önce kendilerini yetiştirmelidir. Bu noktada çocuk ise ailenin bir aracı değil, bir parçasıdır. Ona göre ebeveynler çocuklara akılcı ve analitik açıklamalar ile mevcut yolları ve ihtimalleri göstermeli, çocuk da yine aynı analitik açıdan ve mantık düzleminde kendi yolunu çizmelidir. Behrengî'nin masalları veya masal formunda kabul edilebilecek hikâyelerindeki işlev yapısı sözlü kültürdeki masal türünün işlev yapısıyla aynı yönde ilerlemektedir. O, olumlu ve olumsuz tipleri belli karşıtlıklar içerisinde eserlerinde kullanır ve bunu didaktik bir yolla değil, örtük bir şekilde sembollerle ve belli bir edebi estetik mesafeden yapar. Bu yolla çocuğa “*Yap.*” demek yerine “*Yaparsan iyi olur çünkü...*” ile başlayan önermeleri metnin içinde sunar. Bunu da özellikle masal ve hikâyelerindeki çocuk karakterlere yaşatarak yapar ve ortaya birer örnek, birer rol model koyar. Masal türünün genel yapısında olduğu gibi çocuğun yaşadığı veya yaşayabileceği ihtimâl dahilindeki sorunları sembolik anlatımlarla gerçeği kurgulayarak çocuğa sunar ve onun bunları bir mantık süzgecinden geçirerek açıklamasını ister. Masalların yol gösterici özelliği, geleneği iyi bilen ve bunu iyi işleyebilen Behrengî'nin eserlerinde yoğun bir şekilde hissedilir.

Sonuç

Samed Behrengî, yaşamıyla ilgili bilgi verilen kısımda da bahsedildiği üzere, halk bilgisi ürünleri üzerine çalışmış, derlemeler yapmış ve bu ürünleri de eserlerinde

kullanmıştır. Bir eğitimci olarak bu malzemeyi iyi bir şekilde işlemiş ve bunları “*hayatı çocuğa doğru bir şekilde anlatabilmek*” için kullanmıştır.

Behrengî'nin eserlerinde çocuk teması temel yapıdır. Eserlerini çocuklar için oluşturmuştur ve özellikle toplumsal sınıflar bağlamında yoksul kesimdeki çocuklar için çözüm yolları üretmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de sözlü kültürdeki masal türünün temel işlev yapısını kullanmıştır. Eserlerini didaktik değil, estetik ve sembolik örüntülerle oluşturmuştur. Temel izleği, fakir çocukların yaşamları olmuştur.

Behrengî'nin masal ve hikâyelerinde aile kurumu önemlidir. O, aileyi dışlayan veya kabul etmeyen bir tutum sergilemez. Aksine hemen hemen tüm eserlerinde çocuk, ailesinin yanındadır ve ailesiyle birlikte. Ailenin sorunlarına veya fakir çocukların hayatlarıyla ilgili problemlere yönelik çözümler aile dağıtılarak değil, aile içten düzeltilerek bulunmalıdır. Çocuk, ailedeki konumuyla toplumda bir yer tutar; fakat kendisine çizmesi gereken bir yol vardır.

Samed Behrengî'ye ait eserlerde anne tipi, olumsuz veya olumlu olabilir. Onun eserlerinde olumsuz üve anne, olumsuzu yakın pasif anne ve olumlu ideal anne tipleri vardır. Eserlerinde pasif, çocuğu yetiştirme potansiyelinden yoksun, cahil anne tipi eleştirilmiştir. Ona göre anne, yol gösterici, bilgili, görgülü olmalıdır. Anne çocuğuyla ilgilenmeli, ona hayatta karşılaşacağı problemlere karşı bir rehber gibi olmalıdır. Ona nedenleri ve sonuçlarını açıklamalı, didaktik bir üslup yerine çocuğun anlayacağı ve çabuk kavrayacağı bir şekilde açıklamalıdır. İdeal anne tipi çocuğu için emek veren, ona doğruyu yanlış açıklayarak öğreten, onunla arkadaş gibi olan anne tipidir.

Behrengî'nin eserlerinde baba tipi anneye nispeten daha pasiftir. İki tip olmak üzere, olumsuzu yakın pasif baba ile olumlu ideal baba vardır. Pasif bir tip olarak baba, çalışmak ve evi geçindirmek zorundadır. Aynı annede olduğu gibi cahil, çocuğunun gelişimi için faydalı olamayan baba da eleştirilmiştir. Çocuğuyla ilgilenen, onu dinleyen, onun sorunlarına dikkat eden ideal bir baba tipine vurgu yapılmıştır. Baba da aynı anne gibi çocuğuna yol gösterici olmalı, onun kendi yolunu bulmasına yardımcı olmalıdır.

Behrengî, yukarıda da kısaca bahsedildiği üzere, eserlerini çocuklar için üretmiştir. Yoksul çocukların sorunlarına çözümler üretmeyi hedeflemiştir. Onun eserlerinde çocuk soran, sorgulayan, araştıran, üreten, cevap isteyen, cesur, yola çıkmaya hazır, korkularının üzerine giden ve hayal gücü yüksek bir çocuk tipidir. Eserlerinde masal türünün işlev özelliklerine uygun bir şekilde çocuklara çeşitli mesajlar iletilir. Çocuğun önüne tıpkı masallardaki gibi engeller çıkar ve çocuk, bu engelleri aşip kendini geliştirir. Behrengî'nin masal ve hikâyelerinde çocuk gelişimine yönelik olarak çalışmak, çabalamak, araştırmak, merak etmek, öğrenmek, kendini geliştirmek, yanlış giden herhangi bir durum ve olaya karşı akılcı çözümler bulmak, tedbirli olmak, harama el uzatmamak, cesur olmak, korkularla yüzleşmek, haksızlığa karşı durup haklının yanında yer almak, kendi yolunu çizmek, yılmamak, yaşananlardan ders çıkarmak, hareket hâlinde ve aktif olmak, doğru ve yanlış gibi kavramları sorgulamak, eşitlikçi olmak, özgürlükçü olmak, vatansever olmak ve hayal gücü sahibi olmak gibi iletiler vardır.

Döneminin sorunlarıyla ve mensup olduğu halkın, yani Tebriz'de yaşayan Türklerin sıkıntılarıyla yakından ilgilenen ve bu problemler hakkında bilgi sahibi olan Behrengî, Türk çocuklarını doğru şekilde yetiştirmenin ve onlara doğru mesajlar iletmenin önemini fark etmiş ve eserlerini çocuklara hitap edecek şekilde masal olarak veya masal formunda kaleme almıştır. Dâhil olduğu topluluğun sorunlarına uzak kalmayan bir aydın olarak Behrengî; çocuklara, onları hayata hazırlayacak ve mevcut sorunları hem yaşadıkları dönemde çözecek hem de geleceğe dönük çözümleri onlara sağlayacak mesajları eserleri yoluyla iletmeye çalışmış, didaktik bir yöntemin başarılı olamayacağını düşünüp bu iletim işlemini bir edebi estetik mesafe ile örtük yoldan yapmayı hedeflemiştir.

KAYNAKÇA

- Akçay, Serhat; Baş, Bayram (2015). "Samed Behrengî'nin Hikâyelerindeki Eğitsel İletiler Üzerine Bir Araştırma", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, Sayı 3/3, s. 77-90.
- Bascom, William (2010). "Folklorun Dört İşlevi", *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Çeviren: Ferya Çalış, Yayına Hazırlayanlar: M. Öcal Oğuz-Selcan Gürçayır, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, s. 71-87.
- Baştuğ, İbrahim (2001). "BEHRENGÎ, Samed (1938-1968)", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Cilt II, Ankara: AKM, s. 206.
- Behrengî, Samed (2015). *Bir Şeftali Bin Şeftali*, Çeviren: Deniz Canefe, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Behrengî, Samed (2014b). *Bir Vardı Bir Yoktu*, Çeviren: Haşim Hüsrevşahi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Behrengî, Samed (2016). *Bu Gelen Köroğlu'dur*, Çeviren: Haşim Hüsrevşahi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Behrengî, Samed (2014a). *Delî Dumrul*, Çevirenler: Ramin Cabbarlı, Türkan Urmulu, İstanbul: Kaynak Çocuk.
- Behrengî, Samed (2010). *Güvercinci Keloğlan*, Çeviren: Gülhan Meriç, İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- Behrengî, Samed (2015). *Küçük Kara Balık*, Çeviren: Haşim Hüsrevşahi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Behrengî, Samed (2012). *Mandalina Kabuğu*, Çeviren: Mehmet Kanar, İstanbul: Say Yayınları.
- Behrengî, Samed (2010). *Pancarlı Çocuk*, Çeviren: Gülhan Meriç, İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- Behrengî, Samed (2013). *Püsküllü (Çıngıraklı) Deve*, Çeviren: Deniz Canefe, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Behrengî, Samed (2004). *Sevgi Masalı*, Çeviren: Deniz Canefe, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Behrengî, Samed (2015). *Ulduz Kız'ın Kargaları*, Çeviren: Haşim Hüsrevşahi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Behrengî, Samed (2014). *Ulduz Kız'ın Konuşan Bebeği*, Çeviren: Haşim Hüsrevşahi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Buch, Wilfred (2003). "Masal ve Efsane Üzerine", *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, Çeviren: Ali Osman Öztürk, Yayına Hazırlayanlar: Gülin Ögüt Eker vd., Ankara: Milli Folklor Yayınları, s. 304-314.

- Ekici, Metin (2011). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Ekici, Metin (2015). “Türk Dünyası Masal Araştırma Yöntemleri ve Masallardaki Bazı Değerler”, *Türk Dünyası Masal Araştırmaları (Tastarakay’dan Keloğlan’a)*, Editör: İsa Özkan, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, s. 211-230.
- Ertan, Gamze Gizem (2011). *Samed-i Behrengi’nin Hikâyeciliği ve İran Çocuk Edebiyatındaki Yeri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Fedakâr, Selami (2011). *Özbek Sözlü Geleneğinde Masallar*, İzmir: Egetan.
- Gaiman, Neil (2002). *Coralline*, New York: Harper Collins.
- Güney, Eflatun Cem (1966). *Folklor ve Eğitim*, Ankara: MEB.
- Helimoğlu Yavuz, Muhsine (2013). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, Ankara: Eğiten Kitap.
- Kafkasyalı, Ali (2010). *İran Türkleri*, Ankara: Bilgeoğuz, .
- Kanar, Mehmet (2002). *Samed-i Behrengi Behreng Masalları*, İstanbul.
- Kodal Gözütok, Türkan (2008). “Güney Azerbaycanlı Yazar Samed Behrengi’nin Hikâye ve Masal Dünyası,” *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, s. 31-51.
- Kurtulan, İldeniz (1989). *Samed Behrengi’nin Yaşam Masalı*, İstanbul: Akyüz Yayınları.

Tablo 1.

Kitabın Adı	Künye Bilgileri	Kısaltma
1.Bir Şeftali Bin Şeftali	BEHRENGİ Samed (2015). Bir Şeftali Bin Şeftali, Çeviren: Deniz Canefe, İstanbul: Can Sanat Yayınları.	BŞBŞ
2.Bir Vardı Bir Yoktu	BEHRENGİ Samed (2014b). Bir Vardı Bir Yoktu, Çeviren: Haşim Hüsrevşahi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.	BVBY
3.Bu Gelen Köroğlu’dur	BEHRENGİ Samed (2016). Bu Gelen Köroğlu’dur, Çeviren: Haşim Hüsrevşahi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.	BGK
4.Güvercinci Keloğlan	BEHRENGİ Samed (2010). Güvercinci Keloğlan, Çeviren: Gülhan Meriç, İstanbul: Akvaryum Yayınevi.	GK
5.Küçük Kara Balık	BEHRENGİ Samed (2015). Küçük Kara Balık, Çeviren: Haşim Hüsrevşahi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.	KKB
6.Mandalina Kabuğu	BEHRENGİ Samed (2012). Mandalina Kabuğu, Çeviren: Mehmet Kanar, İstanbul: Say Yayınları.	MK
7.Pancarçı Çocuk	BEHRENGİ Samed (2010). Pancarçı Çocuk, Çeviren: Gülhan Meriç, İstanbul: Akvaryum Yayınevi.	PÇ

8.Püsküllü (Çingiraklı) Deve	BEHRENGÎ Samed (2013). Püsküllü (Çingiraklı) Deve, Çeviren: Deniz Canefe, İstanbul: Can Sanat Yayınları.	PD
9.Sevgi Masalı	BEHRENGÎ Samed (2004). Sevgi Masalı, Çeviren: Deniz Canefe, İstanbul: Can Sanat Yayınları.	SM
10.Ulduz Kız'ın Kargaları	BEHRENGÎ Samed (2015). Ulduz Kız'ın Kargaları, Çeviren: Haşim Hüsrevşahi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.	UKK
11.Ulduz Kız'ın Konuşan Bebeği	BEHRENGÎ Samed (2014). Ulduz Kız'ın Konuşan Bebeği, Çeviren: Haşim Hüsrevşahi, İstanbul: Can Sanat Yayınları.	UKKB